

DELO PSIHologa NA ALPINISTIČNI ODPRAVI*

PETER MARKIČ

Zanimali so nas predvsem psihološki problemi, ki se pojavljajo na odpravi. Prav je, da hitremu razvoju alpinizma sledi tudi razvoj psiholoških raziskav s tega področja. Naše delo ima dolgoročen in kratkoročen cilj. Dolgoročen cilj pomeni — ugotavljanje prognostičnih kriterijev za sestavo alpinistične odprave. Kratkoročen cilj pa pomeni — neposredno vplivanje na grupno dinamiko alpinistične odprave.

Podatki so bili zbrani v glavnem na kranjski odpravi v Ande — Alpamajo 1979. Zaradi pomanjkanja tovrstnih raziskav pri nas in kompleksnosti problema, smo se odločili za mozaično tehniko raziskave. Pri izdelavi načrta raziskave in obdelavi rezultatov je sodeloval dr. Klas Brenk. Raziskovalni načrt je vseboval:

1. Analizo osebnostnih potez —

Uporabili smo nekaj osebnostnih vprašalnikov in listo osebnostnih potez.

2. Oceno dela v pripravljalnem obdobju —

Vprašanja o načinu vodstva, možnosti izražanja svojega mnenja v skupini in zadovoljstva med pripravami na odpravo.

3. Grupno dinamiko alpinistične odprave —

Uporabili smo razširjen sociogram in sicer na začetku in na koncu pripravljalnega obdobja, tik pred odhodom na hrib in takoj po vrnitvi s hriba.

4. Analiza dnevnikov —

Člani odprave so ocenjevali dosežke vseh udeležencev, hrano, bivalne razmere, odnose v skupini, nevarnost in možnost doseči vrh, za vsak dan.

Osebnostne poteze

Za uspešno sodelovanje članov pri težavnem delu odprave so pomembne osebnostne značilnosti posameznika. Zanimalo nas je, katerim osebnostnim potezom pripisujejo alpinisti največji pomen. Idejo za to je dala študija L. Breganta, ko je ugotavljal pomembnost osebnostnih potez pri članih odprave v Hindukuš 1971 (PV 72/1). S pomočjo intervjujev z udeleženci prejšnjih odprav je dobil 36 osebnostnih potez, za katere so alpinisti trdili, da so pomembne za člane alpinističnih odprav. To listo smo v skraćeni obliki uporabili tudi mi.

Največkrat so bile označene kot pomembne za člane alpinističnih odprav tele osebnostne lastnosti: tovariški, vztrajen, delaven, odgovoren in preišljen. Rezultate, ki smo jih dobili pri kranjski odpravi, smo primerjali z rezultati odprav Everest 1979, Pamir in Fanske gore. Rang korelacije je okrog 0,80. Alpinisti vseh štirih odprav so torej izredno enotni pri ocenjevanju pomembnosti osebnostnih lastnosti. Nasprotno pa so korelacije med odpravami iz leta 1979 in Hindukušem 1971 samo okrog 0,35. Vzroki za te razlike so verjetno tile:

— Med odpravami je 8 let razlike in v tem času so se pogledi na alpinizem spremenili. To pa se pozna tudi pri tem ocenjevanju.

— Člani odprave Hindukuš so izbirali med 36 potezami, drugi pa le med 20.

Zaradi tega moramo te povezave obravnavati s pridržkom.

Zanimali so nas še razlogi, zaradi katerih alpinisti uvrstijo določene člane odprave v svoj izbor na sociogramu. Poleg izbir so pri sociogramu označili še vzroke (osebnostne lastnosti) za svoj izbor. Predvidevali smo, da je izbor na sociogramu odvisen od osebnostnih lastnosti izbranih alpinistov in od pomembnosti, ki jih pripisujejo tem potezam. Ugotovili smo, da so člani odprave izbirali soplezalce glede na najbolj pomembne osebnostne poteze. Pri tej preskušnji so se največkrat pojavile lastnosti, kot je — tovariški, vztrajen, preišljen, odločen in nesebičen. To pa so tiste poteze, ki so na listi osebnostnih potez dobile največ glasov.

Največja pomanjkljivost te preizkušnje je v neenotni razlagi osebnostnih potez. To pomanjkljivost bomo odpravili z enoznačnimi razlagami teh lastnosti, ki jih bo dala raziskava na vzorcu slovenskih alpinistov.

**JV stena Alpamaja,
Kranjska smer**

Foto P. Markič

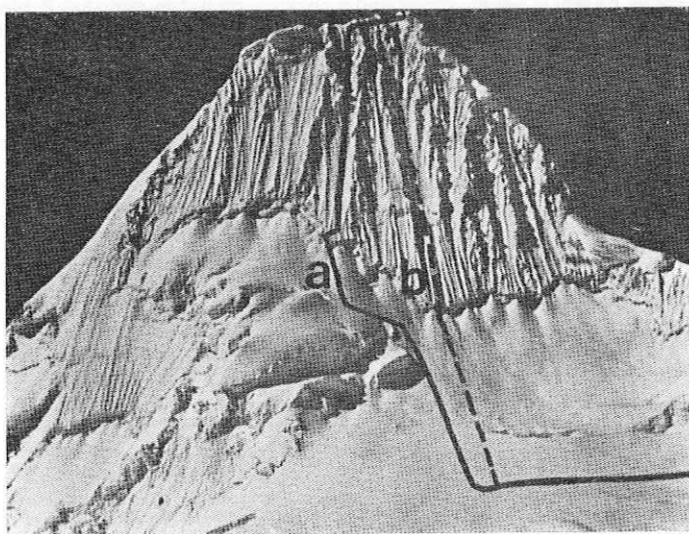
Ocena dela v pripravljalnem obdobju

Namen vprašanj o pripravljalnem obdobju in o organizaciji odprave je bil, dobiti oceno izkušenj iz obdobja načrtovanja, in informacijo o tem, kako so posamezniki občutili duh sodelovanja in tovarištva, kako so sprejeli odločitvene procese in ali je bila pot odločanja demokratična. To je zelo pomembno za toplo ozračje v majhni skupini. Vprašanja smo priredili po sociološki študiji angleško-danske odprave Grenland 1973, ki sta jo opravila Oleson in Rishoj. Pri nas je to študijo predstavil Jože Mihelič (Telesna kultura 75/3). Rezultate lahko razdelimo v tri skupine:

1. vloženi napor in čas, porabljen za priprave na odpravo;
2. analiza strukture in stopnja učinkovitosti v skupini;
3. zadovoljstvo in povezanost skupine.

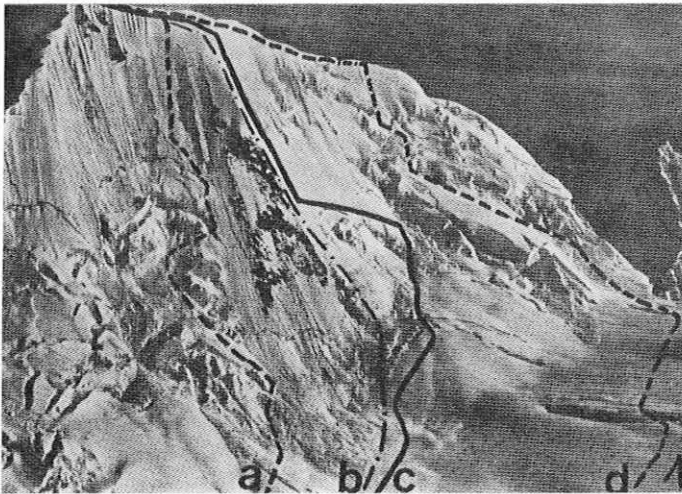
1. Čeprav ni mogoče objektivno oceniti vsega porabljenega časa in vložene energije, pa lahko dobimo subjektivno oceno članov odprave o njihovem trudu in o trudu drugih med pripravami. Večina članov meni, da so drugi vložili več truda kot sami. Zdelo pa se mi je, da so bili glede na obseg odprave preveč zaposleni.

2. Proces odločanja je bil demokratičen. Sodeč po raziskavah majhnih skupin je demokratična razdelitev o možnosti odločanja pomemben faktor pri ustvarjanju dobrega ozračja v skupinah. Taka ureditev pa ni vedno tudi najbolj učinkovita. V našem primeru se je tako odločanje izkazalo za učinkovito.

**JZ stena Alpamaja
a — italijanska smer
b — slovenska smer**

Foto P. Markič

S stena Kitaraja
 a, b, d — smeri vzpona
 c — spust s smučmi
 Foto P. Markič

3. Te ocene povedo, do kolišne mere se je odpravi posrečilo ustvariti prijetno vzdušje, v katerem so člani radi delali, v katerem so čutili priznanje drugih in so imeli občutek, da z njimi računajo in jih poslušajo.

Približno polovica članov meni, da so čutili povračilo za svoj trud, drugi pa so na to vprašanje nevtravno odgovorili. Imeli so možnost izražati svoje mnenje v skupini. Sodelovanje med člani je bilo ocenjeno za uspešno.

Uporaba vprašalnika se nam zdi zelo primerna, predvsem zato, ker dobimo:

- subjektivne podatke o vloženem trudu in o uspešnosti dela;
- občutke posameznikov o vodstvu in možnosti odločanja;
- splošen pogled v povezanost in sodelovanje v skupini;
- veliko podatkov na hiter in nevsiljiv način.

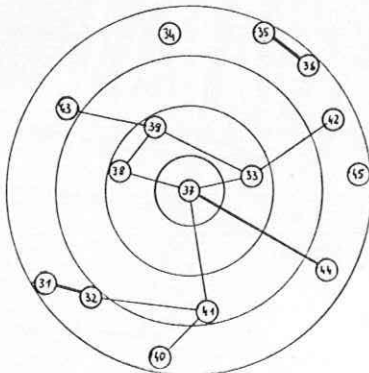
V prihodnje bomo podoben vprašalnik izdelali še za obdobje odprave same.

Grupna dinamika in sociometrična metoda

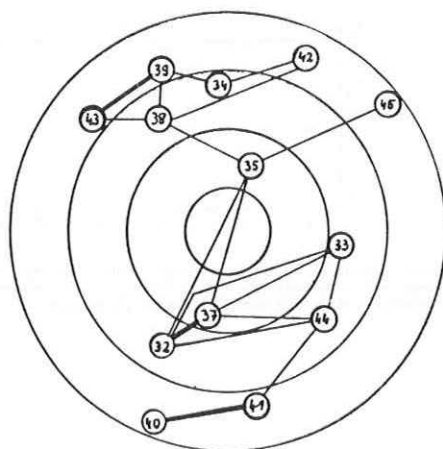
Še vedno velja, da največ informacij o odnosih v skupini dobimo z neposrednim opazovanjem. S kritično analizo tako zbranih informacij se njihova vrednost še poveča. Največja prednost takih informacij je, da jih posreduje pristno vzdušje, v katerem skupina opravlja svoje delo.

Korak naprej v večjo objektivnost je sociometrična metoda. Z njo ugotavljamo strukturo skupine, povezanost, obstoj podskupin, priljubljenost posameznikov, kdo so osamljeni.

SOCIOGRAM 1: NA KONCU PRIPRAVLJAL - NEGA OBDOBJA

SOCIOGRAM 2: PO VRNITVI S HRIBA

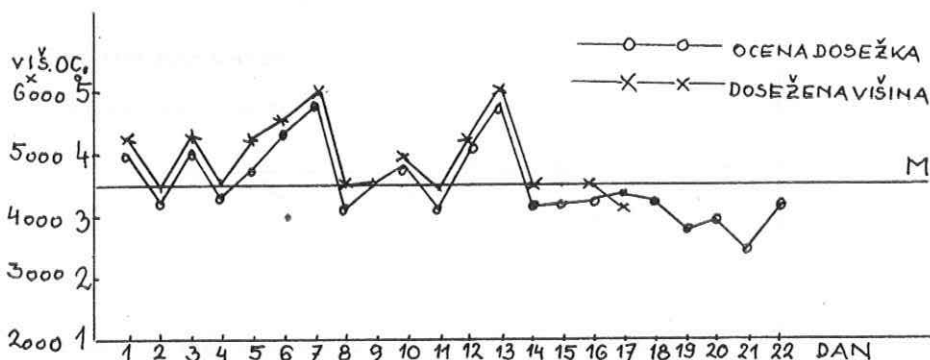

Glavni pogoj je iskreno sodelovanje članov. Osnovna pomanjkljivost te metode je, da lahko namesto dejanskega stanja kaže le želje posameznikov. Daje le sliko skupine, ne pove pa vzrokov za nastanek takega stanja.

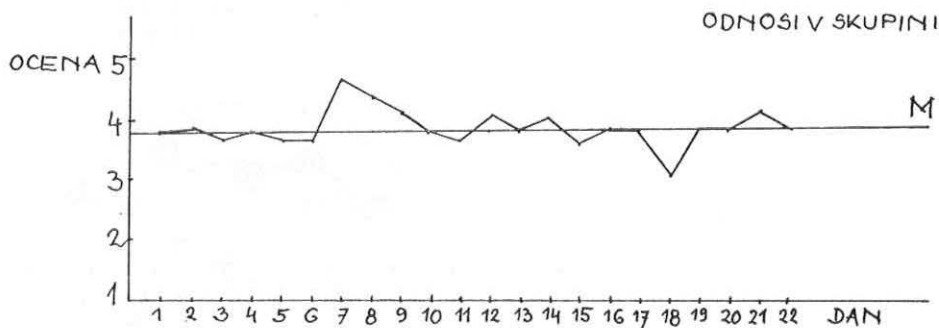
Metoda sama je zelo preprosta, zato pa je razlaga rezultatov toliko bolj občutljiva in zahteva, da raziskovalec dobro pozna psihologijo skupine in zakone grupne dinamike. Pri tej metodi je pomembno, da vodja skupine skupaj s psihologom pozitivno motivira člane. Zagotoviti jim je treba, da z raziskavo želimo doseči čim večjo posameznikovo in skupinsko učinkovitost. Skladno delovanje športne skupine je cilj, ki ga skuša doseči vsak trener ali vodja skupine. Zelo važno pa je, kakšen je položaj posameznika v skupini, kakšna je povezanost skupine in kakšna je sestava podskupin.

Pri delu z alpinistično odpravo pride ta problem še posebej do izraza. Za delo na hribu je nujno potrebno skupino razdeliti na več manjših ekip. Odločilno vlogo pri oblikovanju ekip ima vodja odprave. Sociometrična metoda mu pri tem lahko pomaga. Pokaže nam odnose med člani odprave, položaj posameznika v skupini, njegovo priljubljenost oziroma izoliranost. Je tudi merilo za povezanost skupine.

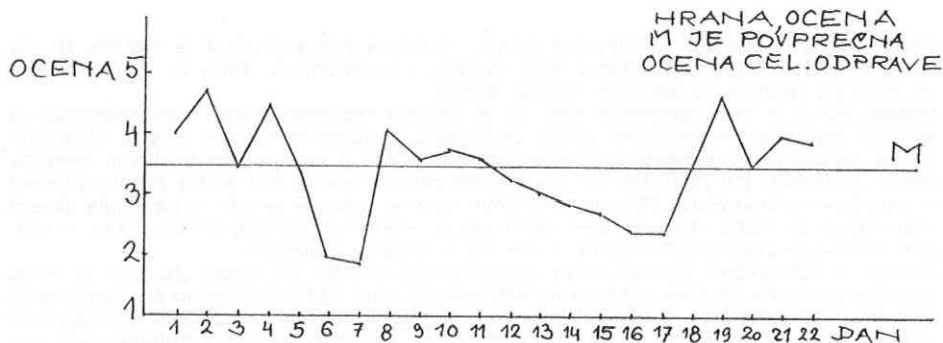
Uporabili smo varianto klasične metode, kakršno predlagata športna psihologa Paranosič, in Lazarevič. Udeleženci odprave so rangirali štiri člane, s katerimi bi želeli sodelovati pri delu na odpravi. Na prvo mesto so postavili tistega, s katerim bi najraje sodelovali itd. Navedli so še vzrok (osebnostno lastnost) za svoj izbor. Povprašali smo jih še, kdo da jih je zbral. Podobna oblika je bila tudi za negativne izbire: S kom ne bi želel biti v skupini pri delu na hribu. To obliko smo uporabili trikrat in sicer na začetku pripravljalnega obdobja, tik pred odhodom na hrib in takoj po vrnitvi s hriba. Uporaba na

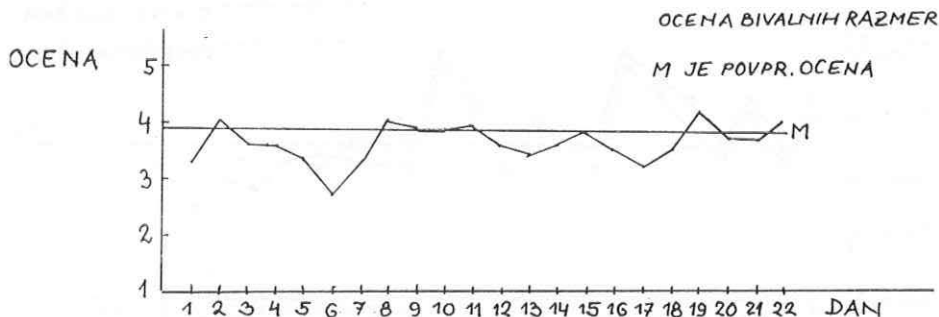
Primerjava med povprečno oceno dosežka in višino, ki jo je alpinist dosegel. Vravana je še aritmetična sredina vseh ocen, ki jih je za svoje dosežke dobil med odpravo (M)

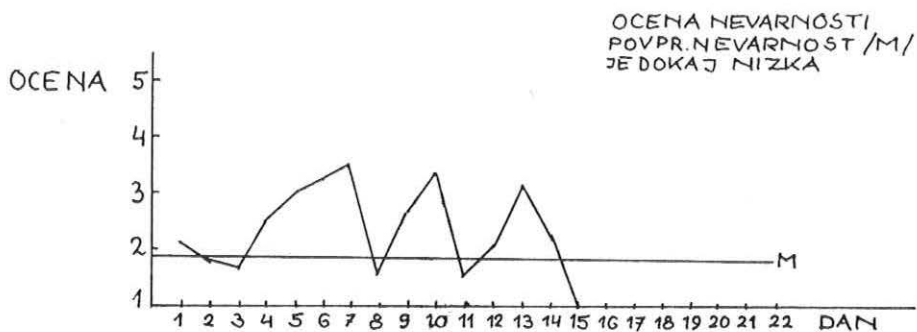
Odnosi v skupini so bili v glavnem dobri. Najvišjo vrednost so dosegli tisti dan, ko je 11 članov odprave doseglo vrh Alpmajaja. Te ocene izražajo torej tudi neko splošno zadovoljstvo, veselje. Ocene so prikazane tu grafično. M je aritmetična sredina vseh ocen

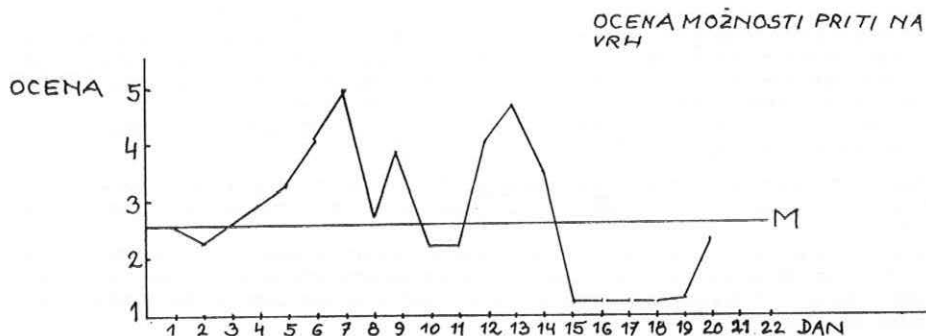
Hrana je bila po mnenju članov najslabša, ko je bila večina na gori. Ocena pada tudi proti koncu odprave, ko je že začelo primanjkovati nekaterih živil

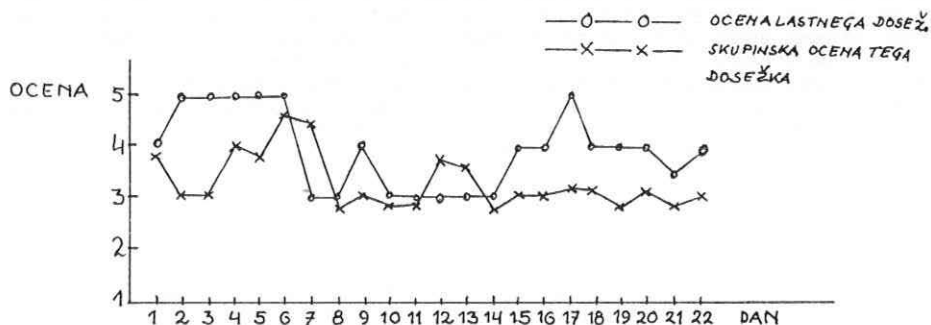
Tudi bivalne razmere so bile najslabše v času plezanja. Z udobjem v baznem taboru se skromni šotorčki res niso mogli primerjati

Pri oceni nevarnosti se pojavljajo visoki rezultati za dni, ko je bila večina na gori. Pri tem je zanimivo še nekaj: Člani so dobili navodilo, naj ocenjujejo le nevarnost za svojo skupino. Ocene pa kažejo, da je večina ocenjevala nevarnost za celotno odpravo. Gre za precejšnjo stopnjo solidarnosti in za skrb za prijatelje

Možnost priti na vrh je največja v dneh, ko so člani res prišli na vrh. Ta ocena je nekakšen termometer optimizma. Ocene naraščajo vselej že nekaj dni, preden smo prišli na vrh

Primerjava med ocenami, ki so jih alpinisti dobili za svoje dosežke, in ocenami lastnih dosežkov, pa nam kaže nekaj odstopanj. Člani so precenjevali svoje dosežke, saj so jih ocenjevali višje, kot pa skupina

začetku pripravljalnega obdobja nam da sliko začetnega stanja in je smiselna le, če se člani odprave med seboj dobro poznajo. Največ informacij o dogajanjih med odpravo pa nam da sociogram na koncu odprave.

Na prvem sociogramu je očiten osrednji položaj vodje odprave, ki je tako tudi neformalni vodja skupine. Dobil je največ izbir. Njegova vloga se pri drugih dveh sociogramih nekoliko spremeni. Še vedno ima največ glasov, eden izmed članov pa se mu precej približa. Spremeni se tudi struktura skupine. Izrazita centralna struktura (kolo) s prvega sociograma razpade in nastane več manjših skupin. Na tretjem sociogramu pa že nastopijo tri podskupine (glej sociogram 1 in 2).

Vrisane so le medsebojne izbire. Prve medsebojne izbire so poudarjene. Kriteriji za posamezne kroge so:

- do 10 in več izbir za notranjega,
- od 7 do 9 izbir,
- od 4 do 6 izbir,
- od 1 do 3 izbire za zunanji krog.

Število medsebojnih izbir se poveča. Na prvem sociogramu jih je 12, na drugem pa že 16. Rezultati kažejo tudi, da se priljubljeni člani izbirajo med seboj. Izražena je tudi težnja ostalih, da izbirajo bolj priljubljene. Vzrok je najbrž v tem, da so bili ti člani najbolj izkušeni in zato določeni za najtežje naloge na odpravi. Vsak alpinist pa si na tiho želi, da bi bil v skupini z izkušenimi. Po teh rezultatih lahko sklepamo: Priljubljeni člani se izbirajo med seboj;

— izbirajo jih tudi drugi člani, ki se jim želijo pridružiti. To je pozitivna podskupina.

— Močno je poudarjen položaj vodje odprave; je tudi neformalni vodja skupine. Njegova priljubljenost pa iz sociograma v sociogram pada. Vzrokov za to je več. Za vodjo je bil izbran po alpinističnih kvalitetah. Po starosti je sodil med najmlajše. Prav ta neizkušenosť je povzročila nekaj težav pri vzpostavljanju avtoritete. To se je pokazalo tudi pri manjšem številu izbir na sociogramih. Po drugi strani pa je vloga vodje že sama po sebi nevhvaležna, saj terja vrsto odločitev. Zelo redko so odločitve všeč vsem članom odprave. Prizadeti potem ne izbirajo več vodje v svojo skupino;

— člani z nižjem rangom priljubljenosti se ne izbirajo med seboj. To utegne kazati na konkurenčne odnose.

Negativne izbire sta dobila le dva alpinista. Tisti z največ negativnimi izbirami zaradi finančnih ovir sploh ni šel na odpravo, drugi pa tudi ni imel težav pri vključevanju v skupino.

Iz primerjave med pričakovanimi in dejanskimi izbirami vidimo, da člani odprave zelo realno ocenjujejo svoj položaj v skupini. Indeks povezanosti je pri drugem sociogramu celo večji kot pri prvem, vse vrednosti pa so okoli 0,30, kar pomeni, da je bila skupina dobro povezana.

S sociogramom smo predvideli približno 47 % vseh zvez, ki so se pojavile na odpravi. Za pričakovano smo šteli tisto zvezo med člani odprave, ki je izhajala iz pozitivnih izbir ali iz pričakovanj o izbirah na enem od sociogramov. Rezultati prvih treh soc. so rabili vodji odprave za pomoč pri sestavljanju skupine. Pri tem pa so lahko želje posameznikov le deloma upoštewane. Sestava skupin je odvisna od izkušenosti članov, zahtevnosti cilja in drugih faktorjev. Delež predvidenih zvez je bil pri tretjem sociogramu celo 53%. To je razumljivo, saj je bil narejen po vrnitvi s hriba.

Beležili smo tudi vse vmesne razporeditve članov odprave (letalo, avtobus, razporeditev po sobah, šotorih). Pri tem je ujemanje s sociogrami še večje in znaša okrog 62%. Vse te izbire — razporeditve pa so bile seveda povsem prostovoljne.

Sociometrična metoda se je pokazala za zelo dober pripomoček vodji pri sestavi skupin za delo na gori. To je ena izmed prvih izkušenj, ki ne bi smela manjkati pri nobeni psihološki raziskavi alpinistične odprave. Predlagamo uporabo sociograma na začetku pripravljalnega obdobja, na koncu tega obdobja, tik pred odhodom na hrib in takoj po vrnitvi z njega. Zadnja preizkušnja je odlična povratna informacija o skupinski dinamiki. V ta namen bi kazalo uvesti še sociogram nekaj mesecev po odpravi. Takrat se vtisi že ustalijo in slika stanja po odpravi bi bila s tem bolj realna. Primerjava vseh teh preskusov med seboj pa je podatek o dinamiki med odpravo.

Analiza dnevnikov

Za spoznavanje psihološke problematike odprave je, poleg poprejšnjih raziskav, potrebno tudi opazovanje na odpravi. Z večjim številom opazovalcev se objektivnost precej poveča. V ta namen smo pripravili usmerjene dnevnike za vse člane odprave. V njih so ocenjevali dosežke vseh članov, odnose v skupini, hrano, bivalne razmere, nevarnost, in možnost, doseči vrh, za vsak dan odprave. Dnevnike smo za naše razmere priredili, prva pa sta jih uporabila sociologa na angleško-danski odpravi Grenland 1973.

Krivulja povprečnih ocen za dosežke se pri večini članov povsem ujema z doseženo višino. Odstopanja so zelo majhna. To pa pomeni, da so vsi ocenjevali za dosežke članov samo doseženo višino. Ocene so zato najvišje za tiste dni, ko so posamezne skupine prišle na vrh Alpamaja oziroma Kitaraja. Tudi povprečna ocena za vse dni se ujema z objektivnim dosežkom posameznih članov. Le pri nekaterih je šlo tudi za ocenjevanje drugih lastnosti, za delavnost, priljubljenost, za odnos do prijateljev.

Dnevnik nam kažejo, da so vse ocene odvisne od dosežene višine. To je kriterij za ocenjevanje vseh dimenzij. V prihodnje bi bilo dobro nekoliko spremeniti navodilo, nekatere ocene pa sploh izpustiti. Tak dnevnik lahko pomeni tudi možnost, kako ukrepati v konfliktnih situacijah. Namesto prepira damo alpinistu, ki nam gre na živce, le slabo oceno. Ta hipoteza še ni povsem preskušena. Kljub temu pa dnevnik zasluži vso pozornost in mesto v vsaki taki raziskavi.

Sklep

Naš poskus raziskave alpinistične odprave je z vsemi dosedanjimi pomeni le osnova za širše delo. Vsaka resnejša raziskava pa zahteva udeležbo psihologa na odpravi. Pri tem bi bilo idealno timsko delo vodje, zdravnika, psihologa in fiziologa.

Druga smer v razvoju je gotovo širše zasnovana raziskava, pa ne le na odpravi, ampak že v bazi, na alpinističnih odsekih. S tem bi odpravili osnovno pomanjkljivost takih raziskav — majhno število udeležencev. Zbrane podatke pa bi tako mogli primerjati med seboj. Želimo, da bi bilo to delo vzpodbuda za vse, ki jih to področje zanima. Če bi to uspelo, potem je namen dosežen.

Raziskave smo nadaljevali v okviru VIII. JAHO Lotse 81. Te rezultate bomo objavili v eni izmed prihodnjih števil.

PRVIH PETDESET LET UIAA, III. DEL

PAVLE ŠEGULA

Leto 1970 je obdobje, ko se komisija za varnost loti vponk, dosti je opravkov s pravnimi vprašanji okrog znaka kvalitete. F. Wiessner predstavi nov dokument o ocenjevanju težavnostne stopnje, napisan v treh jezikih. Novo klasifikacijo delegati sprejmejo, evropski in južnoameriški alpinisti jo takoj prično uporabljati. Število članov izvršnega komiteja se poveča na 14, A. Borovikovu, predstavniku FA SSSR spet ne uspe, da bi odpravili stalne člane.

Leta 1972 praznuje UIAA svojo štiridesetletnico v Chillonu v Švici. Ob tej priložnosti organizira pogovor z R. Messnerem. Tema je »gora in človek«. Med drugim slišimo misel: »Planinstvo osvobaja mladino, ki beži pred potrošništvom, katerega spremlja duhovno razvrednotenje... Alpinisti ugotavljajo, da jim lahko pomagajo preživeti le osnovne vrednote, kot so lakota, mraz, strah.«

Predsednik postane Jean Juge, izvrsten in priznan alpinist, ki se lahko pohvali z uspehi, kot so: severna stena Grandes Jorasses in Eigerja, Bonnatijev steber v Druju, prvenstvena na zahodnem vrhu Čo Oju in drugi.

Tega leta je SAC modificiral sistem reciprocitete v svojih kočah, kar je povedlo za seboj vrsto bilateralnih dogovorov. Ustanovljena je komisija za kočice, ki se hkrati ukvarja s problemi onesnaževanja okolja in z energetske problemi kočice.

Leta 1974 je UIAA pokrovitelj simpozija o prihodnosti Alp v Trentu. J. Juge ob tej priložnosti izjavi: »Nismo proti napredku utečenih dejavnosti in turizma, želimo pa, da bi bil razvoj skladen. Oblasti in planince želimo osvestiti, prepričati, kakšna škoda bi bila, če bi ubili kokoš, ki leže zlata jajca.«

J. Juge in P. Bossus sta tega leta obiskala tudi alpiniado v Pamirju in bila po vrnitvi pobornika takih srečanj alpinistov v oddaljenih, visokih, težko dostopnih gorstvih.

Na pobudo delegata Italije L. Zobelega se UIAA tudi odloči, da ustanovi komisijo za smučarski alpinizem. Ta naj bi obveščala o možnostih smučanja, o kočah in drugih zavetiščih, o nevarnostih plazov in preizkušala opremo turnega smučarja. Komisija naj bi prirajala tudi pohode in tekmovanja, ta njena pobuda pa ni deležna soglasne podpore vseh. Nekateri se boje nevarnosti, ki jih skrivajo v sebi take prireditve, če gre za dogajanja nad 4000 m in na ledenikih. Zmaga misel, da razvoja ne gre zaustavljati.

Finančne težave UIAA rešijo s pozivom k večji disciplini v plačevanju prispevka, tega